

MOLIYA BOZORI BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA BANK SEKTORINING ROLI: ZAMONAVIY TENDENSIYALAR, TRANSMISSIYA TO'SIQLARI VA STRATEGIK RIVOJLANISH YO'NALISHLARI

Tursunova Nilufar Samadovna

Xalqaro innovatsion universiteti. Iqtisod yo'nalishi magistranti

nilufartursunova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada moliya bozori barqarorligini ta'minlashda bank sektorining tutgan o'rni nazariy, uslubiy va amaliy jihatdan kompleks tadqiq etilgan. Moliya bozorida tizimli xatarlarning shakllanish qonuniyatlari, xatarlarning endogen jam'arilishi hamda likvidlikni transformatsiya qilish jarayonlari ilmiy asosda tahlil qilingan. O'zbekiston tijorat banklarining bugungi moliyaviy holati, kapital yetarliligi, kredit portfelining tarkibiy sifati (NPL dinamikasi), aktiv va passivlarning muddatlilik nomutanosibligi hamda makroiqtisodiy stress-test sinovlari natijalari empirik baholangan. Shuningdek, Markaziy bank tomonidan yuritilayotgan pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmining foiz kanali samaradorligi o'rganilib, uning to'siqlari - imtiyozli kreditlash, iqtisodiyotdagi yuqori dollarizatsiya hamda banklararo pul bozoridagi institutsional segmentatsiya sabablari ochib berilgan. Tadqiqot yakunida bank tizimini isloh qilish, qimmatli qog'ozlar bozori bilan integratsiyani chuqurlashtirish, sekuritizatsiya amaliyotini joriy etish hamda kiberxavfsizlikni kuchaytirish bo'yicha ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar majmui ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: moliya bozori barqarorligi, bank sektori, tizimli xatar, kapital adekvatligi, muammoli kreditlar (NPL), transmissiya mexanizmi, foiz kanali, stress-test, sekuritizatsiya, kiberxavfsizlik.

Abstract: This article provides a comprehensive theoretical, methodological, and empirical analysis of the role of the banking sector in ensuring financial market stability. The study examines the patterns of systemic risk formation in financial markets, endogenous risk accumulation, and liquidity transformation processes. An empirical assessment is conducted of the current financial condition of commercial banks in Uzbekistan, capital adequacy, the structural quality of loan portfolios (NPL dynamics), maturity mismatches between assets and liabilities, and the results of macroeconomic stress tests. Furthermore, the effectiveness of the interest rate channel of the monetary policy transmission mechanism implemented by the Central Bank is examined, with particular attention paid to key transmission barriers, including preferential lending, high dollarization of the economy, and institutional segmentation in the interbank money market. Based on the findings, a set of scientific and practical proposals and recommendations is developed aimed at reforming the banking system, deepening integration with the securities market, introducing securitization practices, and strengthening cybersecurity.

Keywords: financial market stability, banking sector, systemic risk, capital adequacy, non-performing loans (NPL), transmission mechanism, interest rate channel, stress testing, securitization, cybersecurity.

Абстрактный: В данной статье комплексно исследуется роль банковского сектора в обеспечении стабильности финансового рынка с теоретической, методологической и практической точек зрения. На научной основе проанализированы закономерности формирования системных рисков на финансовом рынке, эндогенное накопление рисков, а также процессы трансформации ликвидности. Проведена эмпирическая оценка современного финансового состояния коммерческих банков Узбекистана, достаточности капитала, качества структуры кредитного портфеля (динамики NPL), несоответствия сроков активов и пассивов, а также результатов макроэкономического стресс-тестирования. Кроме того, исследована эффективность процентного канала трансмиссионного механизма денежно-кредитной политики, проводимой Центральным банком, и выявлены основные препятствия его функционированию, включая льготное кредитование, высокий уровень долларизации экономики и институциональную сегментацию межбанковского денежного рынка. По результатам исследования разработан комплекс научно-практических предложений и рекомендаций по реформированию банковской системы, углублению интеграции с рынком ценных бумаг, внедрению практики секьюритизации и усилению кибербезопасности.

Ключевые слова: стабильность финансового рынка, банковский сектор, системный риск, достаточность капитала, проблемные кредиты (NPL), трансмиссионный механизм, процентный канал, стресс-тестирование, секьюритизация, кибербезопасность.

Kirish (Введение/Introduction).

Moliya bozori iqtisodiyotning tayanch poydevori bo'lib, uning uzluksiz, sog'lom va mutanosib faoliyat yuritishi har qanday mamlakatda makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning bosh omili sanaladi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida moliya tizimi resurslarga ega bo'lgan subyektlardan bo'sh turgan pul mablag'larini jamlab, ularni yuqori qo'shilgan qiymat yaratuvchi real sektor tarmoqlariga qayta taqsimlash, to'lovlar uzluksizligini kafolatlash hamda noaniqliklar sharoitida tavakkalchiliklarni minimallashtirish vazifalarini bajaradi. Mazkur murakkab arxitekturada bank sektori shunchaki oddiy vositachi emas, balki butun tizimga likvidlik yetkazib beruvchi va pul aylanishini harakatlantiruvchi asosiy tayanch institut hisoblanadi.

Biroq, moliya bozorining dinamik rivojlanishi ichki tizimli xatarlarning, ayniqsa davriy beqarorlik elementlarining to'planib borishi bilan uzviy bog'liqdir. Global moliyaviy inqirozlar va xalqaro bank

amaliyoti shuni ko'rsatdiki, moliya institutlarining faoliyatidagi eng kichik likvidlik uzilishi ham zanjirli reaksiya orqali butun iqtisodiyotga halokatli zarba berishga qodirdir. O'zbekiston moliya bozorida bank aktivlarining umumiy moliya tizimidagi salmog'i 80 foizdan yuqori bo'lib qolmoqda. Fond bozori hamda nobank moliya tashkilotlarining institutsional jihatdan sust rivojlangani butun iqtisodiyotning moliyalashtirish yukini to'liq banklar zimmasiga yuklamoqda. Bunday bir tomonlama tuzilma sharoitida bank sektorining kapital bazasini mustahkamlash, kredit portfeli sifatini oshirish, pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmini erkinlashtirish hamda raqamli xavfsizlikni ta'minlash dolzarb ilmiy va amaliy vazifaga aylanmoqda.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Обзор литературы/Literature review).

Moliya bozori barqarorligi va bank tizimining vositachilik faoliyati o'rtasidagi bog'liqlik fundamental iqtisodiyot nazariyasida chuqur o'rganilgan. Tizimli beqarorlikning endogen xarakterini tushuntirishda

H.Minskiyning moliyaviy beqarorlik gipotezasi asos qilib olinadi [2]. Minskiy o'z tadqiqotlarida uzoq davom etgan barqaror iqtisodiy o'sish davrida tavakkalchiliklarni past baholash oqibatida qarz majburiyatlarini xedjli holatdan spekulativ va oxir-oqibat sun'iy qarz piramidalarini (Ponzi finance) sxemasiga o'tib ketishini isbotlagan. Banklarning likvidlikni transformatsiya qilish tabiati D.Daymond va F.Dibvig tomonidan ishlab chiqilgan klassik modelda ochib berilgan [1]. Mualliflar banklarning qisqa muddatli talab qilib olinguncha depozitlarni yig'ib, ularni uzoq muddatli qaytarilmas loyihalarga joylashtirishi iqtisodiyotga beqiyos foyda keltirishi, biroq ishonch yo'qolgan paytda ushbu tuzilma ommaviy depozit yechib olish (bank run) vahimasiga juda tez uchrashini ko'rsatadilar. Banklarning delegatsiyalangan monitoring (delegated monitoring) funksiyasi esa axborot asimmetriyasini va bozor tranzaksiya xarajatlarini pasaytiruvchi bosh omil sifatida asoslangan [1].

Tizimli risklarni tartibga solish va makroprudensial siyosatning zamonaviy tamoyillari K.Borio [3] hamda Ch.Gudxart [4] izlanishlarida tizimlashtirilgan. K.Borio tizimli xatarlarni iqtisodiy sikllarning ko'tarilish davrida asta-sekin to'planib, pasayish davrida yorilib chiquvchi ichki zaiflik sifatida izohlaydi [3]. F.Mishkin o'zining fundamental asarlarida pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmining foiz kanali faoliyati, axborot asimmetriyasi sharoitida salbiy tanlov (adverse selection) hamda ma'naviy xavf (moral hazard) oqibatlarini har tomonlama tahlil qilgan [5]. Milliy bank amaliyotida barqarorlikni ta'minlash, kredit xatarlarini boshqarish va monetar siyosat samaradorligini oshirish masalalari professor Sh.Abdullayeva [6] hamda T.Boboqulov [7] kabi iqtisodchi olimlarning ilmiy ishlarida batafsil o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida tizimli yondashuv, qiyosiy-iqtisodiy tahlil, statistik guruhlash, trendlarni modellash, ssenariylik makroiqtisodiy stress-test hamda mintiqiy xulosalash usullaridan foydalanildi. Tijorat banklarining moliyaviy holati, institutsional konsentratsiyalashuv va kredit portfeli sifati tahlili. O'zbekiston moliya bozorida tijorat banklarining moliyaviy mustahkamligi birinchi navbatda ularning xususiy kapital yetarliligi (kapital adekvatligi) bilan belgilanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining prudensial mezonlariga asosan, regulativ kapital yetarliligi (K1 koeffitsiyenti) kamida 13 foiz, birinchi darajali kapital yetarliligi esa kamida 10 foiz darajasida o'rnatilgan. Hozirgi kunda tizim bo'yicha mazkur ko'rsatkich o'rtacha 15–17 foizni tashkil etib, Bazil III talablariga to'liq javob beradi. Biroq, kapital bazasining ichki tarkibiy manbalari tahlil qilinganda muayyan muammolar ko'zga tashlanadi. Banklar xususiy kapitalining o'sishi ko'p hollarda ularning sof operatsion foydasi hisobiga emas, balki davlat byudjeti hamda Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi resurslari hisobidan amalga oshirilgan [6]. Shu bilan birga, bank aktivlari va kredit portfelinin 70 foizdan ortiq qismi davlat ulushiga ega bo'lgan sanoqli banklar hissasiga to'g'ri kelmoqda. Yuqori darajadagi institutsional konsentratsiya erkin bozor raqobatining rivojlanishini cheklab, foiz stavkalarining bozor asosida shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Kreditlash sur'atlarining jadal kengayishi natijasida kredit portfelida muammoli kreditlar (NPL) ulushi sezilarli darajada ortdi. NPL hajmining ko'payishi banklarni o'z sof foydasi hisobidan ehtimoliy yo'qotishlarga qarshi qo'shimcha xazinalar (proviyziyalar) ajratishga majbur qilmoqda. Bu holat banklarning daromadlilikini pasaytiradi, kapitalini qisqartiradi hamda yangi kreditlar bo'yicha foiz stavkalariga xatar ustamalarini qo'shishga undaydi [6]. Bundan tashqari, bank passivlarining asosiy qismi 1 yilgacha bo'lgan qisqa muddatli omonatlardan iborat bo'lgan bir paytda, aktivlarning uzoq muddatli investitsiya loyihalariga yo'naltirilishi likvidlikning muddatlilik nomutanosibligini (maturity mismatch) yuzaga keltirmoqda. Banklararo pul bozorida likvidlikning gorizontol qayta taqsimlanish mexanizmi sust ishlagan sababli, xususiy banklar doimiy resurs tanqisligi ostida faoliyat yuritmoqda [1].

Makroiqtisodiy stress-test natijalari va tizimli zaifliklar. Bank tizimining kutilmagan makroiqtisodiy zarbalarga chidamlilikini baholash maqsadida kredit, valyuta va likvidlik risklari bo'yicha og'ir stress-ssenariyalar modellashirildi. Iqtisodiy o'sishning sekinlashishi, tashqi savdo shartlarining yomonlashishi hamda milliy valyutaning 20–25 foizga devalvatsiyaga uchrashini ko'zda tutuvchi og'ir stress-ssenariy natijalari quyidagilarni ko'rsatdi: Kredit xatari: Iqtisodiy faollikning susayishi tufayli muammoli kreditlar (NPL) ulushi amaldagi

ko'rsatkichdan 11–13 foizgacha sakrashi mumkin [4]. Zaxiralarning keskin ko'payishi bank tizimining kapital yetarliligini 4–6 foiz bandga pasaytiradi va ayrim yirik banklarda kapital me'yori belgilangan minimal darajadan tushib ketish xavfini tug'diradi. Bilvosita valyuta xatari: Bank balanslarida chet el valyutasida ajratilgan kreditlar salmog'i yuqori ekani devalvatsiya sharoitida o'z daromadlarini milliy valyutada oluvchi korxonalarning to'lov qobiliyatini keskin yomonlashtiradi. Oqibatda valyuta xatari to'g'ridan-to'g'ri kredit xatariga aylanadi [3]. Likvidlik xatari: Moliya bozorida yuzaga keladigan ehtimoliy tebranishlar tufayli depozitlarning 15–20 foizi qisqa fursatda qaytarib olingan taqdirda, banklar likvidlik tanqisligiga duch keladi. Ikkinchi qimmatli qog'ozlar bozorining yetarlicha rivojlanmagan aktivlarni tezkor va zararsiz naqd pulga aylantirish imkoniyatini cheklaydi [1].

Pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmining foiz kanali va tizimli to'siqlar. Markaziy bank inflyatsion targetlash rejimi doirasida asosiy stavka, simmetrik foiz koridori va ochiq bozor auksionlari orqali banklararo bozorda qisqa muddatli stavkalarni muvozanatlashtirib kelmoqda. Biroq Markaziy bank asosiy stavkasi signallarining tijorat banklari orqali real sektorga yetib borishida (foiz kanalida) jiddiy asimmetriya kuzatilmoqda [5]. Depozit bozoridagi stavkalar asosiy stavka signallariga nisbatan ancha sezgir bo'lgani holda, kredit foizlarida qovushqoqlik (stickiness) mavjud. Markaziy bank asosiy stavkani pasaytirgan taqdirda ham, tijorat banklarining kredit stavkalari xuddi shunday tezlikda pasaymaydi. Bunga banklarning yuqori operatsion xarajatlari, foiz marjasining kengligi (5–7 foiz) hamda kredit shartnomalarining aksariyati qat'iy (fiksirlangan) foiz stavkalarida tuzilgani sabab bo'lmoqda [7]. Ushbu foiz kanali faoliyatini cheklovchi tizimli to'siqlar quyidagilardan iborat: Imtiyozli kreditlash: Davlat dasturlari doirasida bozor foizlaridan ancha past stavkalarda beriladigan kreditlar moliya bozorida ikki xil narx shakllanishini keltirib chiqarmoqda. Kreditlarning sezilarli qismi bozor mexanizmidan uzilgani sababli monetar siyosatning ta'siri faqatgina erkin bozor shartlarida ishlovchi xususiy sektor bilan cheklanib qolmoqda [7]. Yuqori dollarizatsiya darajasi: Kredit va depozitlar tarkibida xorijiy valyuta ulushining yuqoriligi Markaziy bankning milliy valyutadagi monetar instrumentlari orqali butun bozorga ta'sir ko'rsatish kuchini cheklab qo'yimoqda [5]. Institutsional segmentatsiya: Yirik davlat banklarida ortiqcha likvidlikning to'planishi va kichik xususiy banklarda resurs yetishmovchiligi pul bozorida erkin gorizontol kapital oqimlarining to'xtab qolishiga olib kelmoqda.

Raqamli transformatsiya, FinTex integratsiyasi va xavfsizlik tahdidlari. Bank xizmatlarini raqamlashtirish, masofaviy xizmat ko'rsatish kanallarining kengayishi hamda Tezkor to'lovlar tizimining tatbiq etilishi moliya bozorida tranzaksiya xarajatlarini pasaytirib, mablag'lar aylanishini tezlashtirdi. Zamonaviy skoring va tahlil usullari kredit ajratishdagi inson omilini kamaytirdi. Biroq, tijorat banklarining mustaqil FinTex platformalari va Ochiq bankchilik (Open Banking) mexanizmlari bilan integratsiyalashuvi yangi tizimli risklarni keltirib chiqarmoqda [5]: Ochiq dasturiy interfeyslar (Open API) bo'yicha yagona qonuniy standartlarning to'liq shakllanmaganligi axborot tizimlarining himoyasizligini oshirmoqda; Moliya bozoriga qaratilgan kiberhujumlar (DDoS, to'lov ma'lumotlarini shifrlash) hamda ijtimoiy muhandislikka asoslangan fishing va fibrigarlik holatlari aholining raqamli bank xizmatlariga bo'lgan ishonchini pasaytirishi mumkin bo'lgan omilga aylanmoqda.

Tadqiqotni amalga oshirishda foydalanilgan usullar (Методы /Methods).

Mazkur tadqiqotda moliya bozori barqarorligini ta'minlashda bank sektorining rolini baholash uchun **tizimli, statistik, qiyosiy va empirik tahlil usullaridan** foydalanildi. Tadqiqotning metodologik asosini moliyaviy barqarorlik, bank risklarini boshqarish va pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmlariga oid nazariy yondashuvlar tashkil etdi.

Tadqiqot jarayonida O'zbekiston tijorat banklarining kapital yetarliligi, kredit portfeli sifati, NPL darajasi, likvidligi, aktiv va passivlar muddatlari nomutanosibligi kabi asosiy ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Bank sektorining moliya bozori barqarorligiga ta'siri dinamik va qiyosiy tahlil asosida baholandi. Shuningdek, pul-kredit siyosatining foiz kanali orqali

iqtisodiyotga uzatilish samaradorligi hamda transmissiya mexanizmini cheklovchi omillar o'rganildi.

Tadqiqotda **stress-test, koeffitsiyentlar tahlili, statistik guruhlash va trend tahlili** usullaridan foydalanilib, bank tizimining makroiqtisodiy o'zgarishlarga chidamliligi baholandi. Olingan natijalar asosida bank sektorining moliya bozori barqarorligini mustahkamlashga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalarlar (Анализ и результаты/Analysis and results).

Moliya bozori barqarorligining ta'minlanishida bank sektori markaziy o'rin egallaydi. Chunki banklar depozitlarni kreditlarga transformatsiya qilish, to'lovlarni amalga oshirish, likvidlikni qayta taqsimlash va pul-kredit siyosati signallarini real sektorga uzatish orqali moliyaviy tizimning asosiy transmissiya kanallaridan biri hisoblanadi. Shu sababli banklarning kapital yetarliligi, aktivlar sifati, likvidligi, kredit portfeli diversifikatsiyasi va raqamli infratuzilmasi moliya bozori barqarorligining muhim indikatorlari sifatida qaraladi.

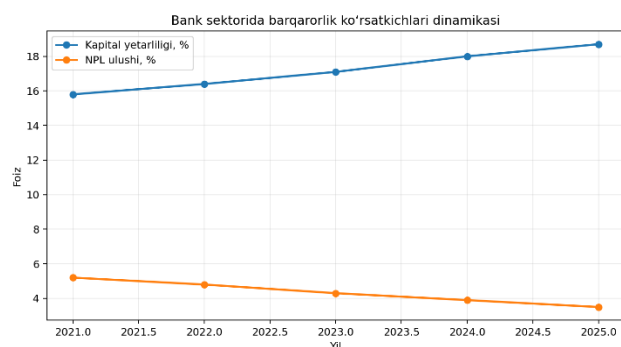
Tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy bank tizimida barqarorlik faqat kapital hajmi bilan belgilanmaydi. Foiz stavkalari o'zgarishi, kredit riskining to'planishi, valyuta va likvidlik risklari, kiberxatarlar hamda banklararo bozorning uzluksiz ishlashi birgalikda baholanishi lozim. Ayniqsa, pul-kredit siyosati o'zgarishlarining kredit stavkalari va real iqtisodiyotga o'tish tezligi moliya bozori transmissiya mexanizmining samaradorligini belgilaydi.

Quyidagi jadval ilmiy-tahliliy model sifatida bank sektoridagi asosiy ko'rsatkichlarning shartli dinamikasini aks ettiradi. Raqamlar rasmiy statistika sifatida emas, maqoladagi tahlil mexanizmini ko'rsatish uchun namunaviy ma'lumot sifatida berilgan.

1-jadval.

Bank sektorining moliyaviy barqarorligini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlar dinamikasi (namunaviy tahliliy ma'lumotlar).¹

Ko'rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025	O'zgarish
Kapital yetarliligi, %	15,8	16,4	17,1	18,0	18,7	+2,9 p.p.
NPL ulushi, %	5,2	4,8	4,3	3,9	3,5	-1,7 p.p.
Raqamli operatsiyalar ulushi, %	42	51	62	73	84	+42 p.p.
Kredit portfeli diversifikatsiyasi indeksi, %	61	64	67	70	72	+11 p.p.

1-rasm. Kapital yetarliligi va NPL ko'rsatkichlari dinamikasi (namunaviy ma'lumotlar).²

Jadvaldagi shartli natijalarga ko'ra, kapital yetarliligining 15,8 foizdan 18,7 foizgacha oshishi banklarning ehtimoliy zararlarni qoplash imkoniyatini kuchaytiruvchi omil sifatida talqin qilinadi. Shu bilan birga, NPL ulushining 5,2 foizdan 3,5 foizgacha pasayishi kredit riskini boshqarish sifati yaxshilanayotganini ifodalovchi ijobiy tendensiya sifatida qaralishi mumkin. Raqamli operatsiyalar ulushining tez o'sishi esa xizmat ko'rsatish xarajatlarini kamaytirish, ma'lumotlar asosida risklarni baholash va mijozlarga xizmat ko'rsatish tezligini oshirish imkonini beradi.

Bank sektorining moliya bozoriga ta'sirini cheklovchi asosiy transmissiya to'siqlari bir necha guruhga ajratiladi: birinchidan, pul-kredit siyosati signallarining bank kredit stavkalariga to'liq va tez uzatilmaligi; ikkinchidan, kredit riskining yuqoriligi sababli banklarning ehtiyotkor kredit siyosatini yuritishi; uchinchidan, uzoq muddatli resurslar bazasining yetarli darajada chuqur emasligi; to'rtinchidan, moliyaviy bozor segmentlari o'rtasidagi bog'liqlikning cheklanganligi; beshinchidan, raqamli va kiberxavfsizlik risklarining ortib borishi.

Transmissiya mexanizmini kuchaytirish uchun banklarning foiz siyosatini bozor sharoitlariga moslashtirish, kredit risklarini ilg'or skoring va stress-test tizimlari orqali boshqarish, uzoq muddatli depozit va kapital bozor instrumentlarini rivojlantirish, likvidlikni boshqarish standartlarini takomillashtirish hamda makroprudensial nazoratni kuchaytirish muhim hisoblanadi. Bunda bank sektori, markaziy bank, kapital bozori institutlari va real sektor o'rtasidagi axborot almashinuvi ham muhim rol o'ynaydi.

Tahlil natijasida strategik rivojlanishning to'rtta ustuvor yo'nalishi ajratiladi: 1) kapital va likvidlik buferlarini mustahkamlash; 2) kredit portfeli diversifikatsiya qilish va muammoli kreditlarni erta aniqlash; 3) raqamli bank xizmatlari va sun'iy intellekt asosidagi risk-analitika vositalarini rivojlantirish; 4) banklararo va kapital bozorlarining o'zaro integratsiyasini chuqurlashtirish. Mazkur yo'nalishlar moliya bozorining tashqi va ichki shoklarga chidamliligini oshirishga xizmat qiladi.

2-jadval.

Transmissiya to'siqlari va ularni kamaytirish bo'yicha strategik choralar.³

Transmissiya to'sig'i	Asosiy ta'sir	Strategik yechim
Yuqori kredit riski	Kredit stavkalari va kredit taklifiga bosim	Skoring, stress-test, erta ogohlantirish
Qisqa muddatli resurslar	Uzoq muddatli kreditlash cheklanadi	Uzoq muddatli depozit va obligatsiyalar
Likvidlik riski	Banklar kredit berishda ehtiyotkorlashadi	Likvidlik buferlari va stress-test
Raqamli/kiberxatarlar	Operatsion uzilishlar va ishonch pasayishi	Kiberxavfsizlik va zaxira infratuzilma
Bozor segmentlari uzviyligining pastligi	Pul-kredit signali sekin uzatiladi	Kapital va pul bozori integratsiyasi

Umuman olganda, bank sektorining moliya bozori barqarorligidagi roli ikki tomonlama namoyon bo'ladi: banklar bir tomondan iqtisodiyotga moliyaviy resurslarni yetkazib beruvchi asosiy vositachi bo'lsa, ikkinchi tomondan moliyaviy xatarlarning tizim bo'ylab tarqalish kanali bo'lishi mumkin. Shu bois barqarorlik siyosati banklarning faqat alohida moliyaviy holatini emas, balki banklararo bog'liqlik, likvidlik, kredit konsentratsiyasi va bozor risklarini kompleks baholashga asoslanishi kerak.

Eslatma: jadval va diagrammadagi raqamlar namunaviy tahliliy ma'lumotlar bo'lib, rasmiy statistika sifatida talqin qilinmasligi kerak. Maqolaga real O'zbekiston ko'rsatkichlari kiritilsa, ular tegishli rasmiy manbalar bilan almashtiriladi.

Xulosa va takliflar (Выводы и предложения/Conclusion).

Olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bank sektori moliya bozori barqarorligini ta'minlashning asosiy institutsional mexanizmlaridan biri hisoblanadi. Banklarning kredit, depozit, to'lov, investitsiya va likvidlikni boshqarish funksiyalari orqali moliyaviy resurslarning iqtisodiyot tarmoqlari o'rtasida samarali qayta taqsimlanishi ta'minlanadi. Shu bilan birga, bank sektorida yuzaga keladigan kredit, likvidlik, foiz, valyuta va operatsion risklar moliya bozorining umumiy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tahlil natijalari banklarning kapital yetarliligi, aktivlar sifati, muammoli kreditlar ulushi, likvidlik darajasi va raqamli xizmatlarning rivojlanishi moliyaviy barqarorlikning muhim omillari ekanligini ko'rsatdi. Ayniqsa, kredit portfeli diversifikatsiyasi va muammoli kreditlarni erta aniqlash mexanizmlarining takomillashuvi bank tizimining tashqi va ichki moliyaviy shoklarga chidamliligini oshiradi.

Tadqiqotda aniqlangan asosiy muammolardan biri pul-kredit siyosati signallarining bank kreditlari va real sektorga to'liq hamda bir xil tezlikda

¹ Muallif ishlanmasi

² Muallif ishlanmasi

³ Muallif ishlanmasi

uzatilmagandir. Bunga kredit risklarining yuqoriligi, uzoq muddatli moliyaviy resurslarning cheklanganligi, banklarning resurs bazasi tarkibi, bozor segmentlari o'rtasidagi bog'liqlikning yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda axborot nomutanosibligi sabab bo'lishi mumkin.

Shuningdek, raqamli bank xizmatlarining kengayishi moliyaviy vositachilik samaradorligini oshirayotgan bo'lsa-da, kiberxavfsizlik va operatsion risklarning ortishi yangi barqarorlik talablarini yuzaga keltirmoqda. Shu sababli bank sektorini rivojlantirish jarayonida raqamlashtirish bilan bir qatorda risklarni boshqarish va kiberxavfsizlik mexanizmlarini ham parallel ravishda takomillashtirish zarur.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Banklarning kapital va likvidlik buferlarini kuchaytirish. Moliyaviy shoklar yuzaga kelganda banklarning zararlarini qoplash imkoniyatini oshirish maqsadida kapital va yuqori likvid aktivlar bo'yicha yetarli zaxiralarni shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirish lozim.
2. Muammoli kreditlarni erta aniqlash tizimini rivojlantirish. Kredit oluvchilarning moliyaviy holatini doimiy monitoring qilish, zamonaviy skoring modellaridan foydalanish va sun'iy intellekt asosidagi risk-analitika vositalarini joriy etish NPL darajasini nazorat qilish samaradorligini oshiradi.
3. Kredit portfelini diversifikatsiya qilish. Kreditlarning ayrim tarmoqlar yoki yirik qarz oluvchilarda haddan tashqari konsentratsiyalanishining oldini olish orqali tizimli kredit risklarini kamaytirish maqsadga muvofiq.
4. Uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarini kengaytirish. Uzoq muddatli depozitlar, bank obligatsiyalari, subordinatsiyalangan qarz instrumentlari va kapital bozori mexanizmlaridan foydalanishni rivojlantirish banklarning uzoq muddatli kreditlash imkoniyatlarini kengaytiradi.
5. Pul-kredit siyosati transmissiya mexanizmini takomillashtirish. Markaziy bankning asosiy stavkasidagi

o'zgarishlarning bank kreditlari, depozitlar va real sektor moliyalashtirishiga uzatilish samaradorligini oshirish uchun bozor mexanizmlarini chuqurlashtirish zarur.

6. Makroprudensial nazoratni kuchaytirish. Bank tizimida tizimli risklarni oldindan aniqlash uchun stress-testlar, kredit konsentratsiyasi indikatorlari, likvidlik ko'rsatkichlari va boshqa makroprudensial vositalardan kompleks foydalanish lozim.

7. Raqamli bank infratuzilmasini rivojlantirish. Masofaviy bank xizmatlari, tezkor to'lov tizimlari, raqamli identifikatsiya va ma'lumotlarga asoslangan kreditlash mexanizmlarini rivojlantirish moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

8. Kiberxavfsizlikni mustahkamlash. Banklarning raqamli transformatsiyasi sharoitida ma'lumotlarni himoya qilish, kiberhujumlarni aniqlash va ularga tezkor javob qaytarish tizimlarini doimiy ravishda takomillashtirish zarur.

9. Banklararo va kapital bozori integratsiyasini chuqurlashtirish. Bank sektori bilan obligatsiyalar, aksiyalar va boshqa moliyaviy instrumentlar bozori o'rtasidagi aloqalarni rivojlantirish moliyaviy resurslarning diversifikatsiyasini ta'minlaydi.

10. Risklarga asoslangan boshqaruvni kuchaytirish. Banklarning strategik boshqaruvida faqat joriy moliyaviy natijalar emas, balki uzoq muddatli risklar, stress-senariylar va tizimli xatarlarning ehtimoliy ta'sirini hisobga olish maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, moliya bozori barqarorligini ta'minlash bank sektorining moliyaviy mustahkamligi, samarali prudensial nazorat, rivojlangan kapital bozori, raqamli infratuzilma va risklarni boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini uyg'unlashtirishni talab etadi. Taklif etilgan chora-tadbirlarning izchil amalga oshirilishi bank sektorining moliyaviy shoklarga chidamliligini oshirish, kredit resurslarining iqtisodiyotga samarali uzatilishini ta'minlash va moliya bozorining uzoq muddatli barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar (Литература/ References):

1. Diamond DW, Dybvig PH Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity // Journal of Political Economy. - 1983. - Vol. 91, No. 3. - P. 401-419.
2. Minsky HP The Financial Instability Hypothesis // Working Paper. - Annandale-on-Hudson: Levy Economics Institute of Bard College, 1992. - 12 p.
3. Borio C. Towards a macroprudential framework for financial stability // BIS Working Papers. - Basel: Bank for International Settlements, 2003. - No. 128. - P. 1-32.
4. Goodhart CAE The Regulatory Response to the Financial Crisis. - Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011. - 248 p.
5. Mishkin FS Pul, banklar va moliya bozorlari iqtisodiyoti: Darslik / Tarj. - Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019. - 744 b.
6. Abdullayeva Sh.Z. Banklarda risklarni boshqarish: O'quv qo'llanma. - Toshkent: Iqtisodiyot va moliya, 2020. - 396 b.
7. Boboqulov TI Pul-kredit siyosatining zamonaviy instrumentlari va ularning samaradorligi: Monografiya. - Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. - 288 b.